

Ukrainas konstitution från 1710, ur: Diplomaticasamlingen, Cosacica Riksarkivet.

Efter nederlaget vid Poltava 1709 befann sig Karl XII under flera år kvar i regionen, i Bender (senare i Varitsa) i nuvarande Moldavien. Landet leddes på distans, och efter nederlaget mot Ryssland var Turkiet en allierad till att börja med, men också de sk Zaporogkosackerna vars ledare hetman Ivan Mazepa fört en mångårig kamp för ett självständigt Ukraina. Mazepa avled 1709. Han efterträddes 1710 av Filip Orlik, född 1672, bördig från en ansedd kosacksläkt, välutbildad och intellektuell. Filip Orlik kom att följa med Karl XII och den svenska armén efter slaget vid Poltava till Bender och när väl kungen återvände till Sverige 1714, följde Orlik 1715 med sin familj till Sverige (tillsammans med en mängd zaporogkosacker) och kom att bosätta sig i Kristianstad fram till år 1720, då han återvände till regionen, först i Saloniki och senare i dagens Rumänien där han avled 1742.

Filip Orlik är upphovsperson till den konstitution från 1710, ibland kallad Benderkonstitutionen, som han författade med benäget bistånd från kungen. Den anses vara en av västvärldens tidigaste konstitutioner för en självständig stat och utgår från ett styrelseskick med maktfördelning mellan de lagstiftande, exekutiva och juridiska grenarna för styrelsen av den ukrainska staten. Konstitutionen reglerade hetmanens exekutiva auktoritet och införande av ett valt parlament, ett tidigt exempel på ett slags demokratiskt statskick.

Konstitutionen består av 16 paragrafer där målet är en självständig kosackstat, fri från rysk överhöghet. Arvet efter Mazepas politik och allians med Karl XII och Sverige betonas och att kungen och svenskarna aktivt ska bidra till landets försvar och beskydd och att säkra landets gränser.

Den konstitution som förvaras i svenska Riksarkivet finns i föregångare till Utrikesdepartementets arkiv, den sk. Diplomaticasamlingen där två volymer benämnda Cosacica innehåller handlingar, brev, alliansavtal mm från 1600- och 1700-talen och som del av Ukrainas historia. Ett femtontal av dessa handlingar lånades ut till Ukraina i samband med kungaparets statsbesök till Ukraina i oktober 2008. Ett antal museer i Sverige samt Riksarkivet ställde ut olika dokument och föremål för en stor utställning på Ukrainas Nationella Historiska Museum. Delar av utställningen sattes sedan upp i New York 2010. Utställningen benämndes "Ukraine and Sweden: On the crossroads of history (XVII-XVIII centuries)" och tillägnades 300-års jubiléet av en svensk-ukrainsk militärallians. Konstitutionen från 1710 ingick i utställningen, men var i form av en sk faksimil, originalet lånades inte ut den gången. Faksimil av konstitutionen har delats ut till prominenta ukrainska besökare genom åren, bl a förre presidenten Petro Porosjenko, förra presidentfrun Kateryna Justjenko-Tjumatjenko.

Det exemplar av konstitutionen som bevaras i Riksarkivet är skriven på latin, är en liten 14-sidig "folder" i sk oktavoformat (8:0 16-25 cm). Originalet på ukrainska anses ha gått förlorat i Frankrike under andra världskriget. En avskrift på ukrainska finns i Ryska Statsarkivet i Moskva.

Det råder osäkerhet om hur konstitutionen kom till Sverige. Troligen ingick den i det kungliga kansliets kistor under transporten hem till Sverige, eftersom den ingår i Diplomaticasamlingen. Möjligen kan Orlik själv ha tagit med den till Sverige och överlämnat den till det kungliga kansliet. Men det är en ren gissning.

Anna Karin Hermodsson, stf riksarkivarie och internationell sekreterare 2021-06-22

